

Список використаної літератури

1. Ильин В. И. Потребление как дискурс : учеб. пособие / В. И. Ильин. – СПб. : Интерсоцис, 2008. – 446 с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен ; пер. с англ. С. Г. Сорокиной. – М. : Прогресс, 1984. – 367 с.
3. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Жан Бодріяр ; пер. з фр. В. Ховхун. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 230 с.

Статтю подано до редколегії
29.08.2012 р.

УДК 101.1:316«312»+930.1:1

Т. П. Ліщук-Торчинська – кандидат філософських наук,
доцент, докторант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

Репрезентативна функція історичного нарративу: підхід Франка Анкерсмита

*Роботу виконано на кафедрі соціальної філософії
та філософії освіти Інституту філософської освіти
і науки НПУ ім. М. П. Драгоманова*

У статті досліджено, що Франк Анкерсмит у трактуванні репрезентації виходить із багаторівневої моделі смислоутворення в історичних текстах та множинності жанрів історіописання, акцентує увагу на метафоричності мови історика, розмежовує онтологічний, епістемологічний та інтерпретаційний аспекти осягнення істориками минулого.

Ключові слова: нарративне написання історії, нарративна репрезентація минулого, логіка репрезентації, мова істориків.

Ліщук-Торчинская Т. П. Репрезентативная функция исторического нарратива: подход Франка Анкерсмита. В статье исследовано, что Франк Анкерсмит в трактовке репрезентации исходит из многоуровневой модели смыслообразования в исторических текстах и множественности жанров историописания, акцентирует внимание на метафоричности языка историков, разграничивает онтологический, эпистемологический и интерпретационный аспекты постижения историками прошлого.

Ключевые слова: нарративноеписание истории, нарративная репрезентация прошлого, логика репрезентации, язык историков.

Lishchuk-Torchynska T. P. Representative Function of the Historical Narrative: Frank Ankersmit's Approach. The article investigates that Frank Ankersmit in his treatment of representation comes out of the multilevel model of sense-forming in historical texts and multiple genres of historical writing, focuses on the metaphorical language of the historian, separates the ontological, epistemological and interpretive aspects of comprehension of the past by the historians.

Key words: narrative history writing, narrative representation of the past, logic representation, language historians.

Постановка наукової проблеми та її значення. Філософська рефлексія над практикою історіописання є актуальною і розгортається в колі обговорення таких проблем, рішення яких безпосередньо визначає предмет історичної науки: природи соціального факту, історичного свідчення, референції та ін. Під час вивчення особливостей історичного мислення та практики історіописання нарратив привертає увагу від початку 60-х рр. ХХ ст. Як відомо, одним із фундаторів нарративної перспективи у філософсько-історичному дослідженні є Франк Анкерсмит – голландський філософ та історик. Він зазначає: «для адекватного розуміння природи історичного знання потрібне розуміння властивостей історичного (нарративного) тексту» [4, 256]. Дослідження ним трактовки репрезентативної функції історичного нарративу має значення в контексті дослідження його концепції нарративістської філософії історії з огляду на те, що поняття репрезентації – одне з домінуючих у теоре-

тичному доробку вченого. Про це, зокрема, свідчать найменування його праць чи їх розділів та підрозділів, таких, як «Політична та історична репрезентація» (2001), «Репрезентація як репрезентація досвіду» (2000), «Чому реалізм? Ауербах про репрезентацію» (1999), «Репрезентація: історія і політика» (1998), «Історична репрезентація» (1988) та ін. Досліджуючи нарративістську філософію історії Ф. Анкерсмита, Е. Доманська виділяє три роди його зацікавлень, які визначені як: «1) нарратив, нарративна логіка та нарративні субстанції; 2) репрезентація та історична репрезентація; 3) історичний досвід» [6, 47]. Ці напрями відображають еволюцію філософських розмислів ученого над практикою написання історії аж до започаткування нових підходів у філософії історії: «...у працях, написаних у другій половині 1990-х – на початку XXI ст., Анкерсміт остаточно відмовляється від теорії історичного нарративу на користь теорії історичної репрезентації, що можна вважати символічним завершенням періоду домінування нарративізму у західній філософії історії» [9, 240].

Звернення до трактовки Ф. Анкерсмітом історичної репрезентації (репрезентації, яка існує як історичний текст), дає змогу зрозуміти його концепцію історичного нарративу. Тож, концепція історичної репрезентації в його творчості має значення тому, що, по-перше, її розвиток є важливим для виявлення можливостей і меж нарративізму, та, по-друге, у такий спосіб започаткований естетичний поворот у нарративізмі.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Дослідження творчості Ф. Анкерсмита здійснювали такі вчені: К. С. Білаш – порівнюючи інтерпретації поняття «історична реальність» у нарративній філософії історії Х. Уайта та Ф. Анкерсмита; О. В. Гавришина, І. В. Троцук – рецензуючи опубліковані в перекладі російською мовою праці вченого; Е. Доманська – вивчаючи походження і розвиток нарративістської філософії історії та оцінюючи персональний доробок її фундаторів; І. В. Дьомін – досліджуючи проблеми історичного пізнання та проблеми соціальної реальності в нарративізмі; І. Папуша – аналізуючи в цілому нарративістику вченого; В. Склокін – характеризуючи варіант його історіографії; В. І. Стрелков – в аспекті вивчення спрямованості філософії історії Ф. Анкерсмита в дослідженні історичного тексту та ін.

Мета статті – дослідити логіко-методологічні основи та особливості характеристики Ф. Анкерсмітом репрезентативної функції історичного нарративу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У творчості Ф. Анкерсмита чільними є такі книги, як «Наративна логіка: Семантичний аналіз мови істориків» (1983), збірник праць «Історія і тропологія: злет і падіння метафори» (1994), «Звеличений історичний досвід» (2005). Великого значення він надає праці «Наративна логіка: Семантичний аналіз мови істориків» тому, що, згідно його оцінки, саме в ній започатковано новий погляд на практику історіописання та мову істориків [2, 7]. Вчений стверджує, що минуле не схоже на визначену впорядковану територію – «...ландшафт, який повинен бути спроектований на лінгвістичний рівень за допомогою правил проекції чи перекладу» [2, 128] – що має риси цілісності чи завершеності, і призначення історика полягає не в більш чи менш вдалій реконструкції минулого, «адже “історичний ландшафт” не даний істориком, історик повинен його побудувати» [2, 128]. Жодна оповідь не є «картиною» минулого... й історик не відтворює минуле в нарративі, а конструює «історичний ландшафт» [2, 128]. У конструюванні «історичного ландшафту» головну увагу Ф. Анкерсміт зосереджує на способах та мові історіописання, відстоюючи позицію нарративістської трактовки минулого. Історичний нарратив Ф. Анкерсміт вважає найбільш адекватним способом історіописання та подає визначення нарративу як «...серії одиничних висловлювань, в котрій нас цікавить не їх кон'юнкція чи послідовність, а узагальнений зміст» [2, 7]. У праці «Використання мови при написанні історії» (1989) він уточнює своє тлумачення нарративу, наголошуючи, що історичний нарратив допомагає людині збагнути минуле та що «твердження (нарративу) взагалі не є частиною тверджень. У цьому відношенні історичні нарративи схожі на речі позалінгвістичні, речі, відомі з повсякденного життя» [3, 150]. Відмітною ознакою нарративного тексту вчений вважає безперервність. В інтерв'ю Е. Доманській, характеризуючи нарратив як культурний феномен, поряд із функцією нарративної репрезентації реальності, Ф. Анкерсміт називає смислоутворюючу функцію, яка має владу організовувати деталі і проясняти світ [7, 117].

У праці «Наративна логіка. Семантичний аналіз мови істориків» Ф. Анкерсміт, прагнучи досягти термінологічної чіткості нарративістики, фактично отожднює історичний нарратив та репрезентацію: «На попередніх сторінках я вживав слова “оповідання”, “оповідь” і “роман” нестрого. Почи-

наючи з цього моменту, я буду використовувати спеціальний термін “наратив” (narratio) виключно для історіографічної наративної репрезентації минулого» [2, 38]. Він наголошує саме на репрезентації, на відміну від реконструкції, оскільки репрезентація (історичний наратив) постає не відтворенням/зображенням минулого, а замінником його, що, на його думку, цілком відповідає природі історіописання. У передмові, яка була написана Ф. Анкерсмітом у 2003 р. до російського видання його праці «Наративна логіка: Семантичний аналіз мови істориків», наголошено, що історичні оповіді завжди є репрезентаціями минулого та, що історичну оповідь можна зрозуміти тільки на підставі логіки репрезентації [2, 9–10].

Тож питання репрезентації постають уже в першій значній праці Ф. Анкерсміта «Наративна логіка. Семантичний аналіз мови істориків» і найбільш завершену концептуалізацію отримують у праці «Історія і тропологія. Злет і падіння метафори», у якій маніфестовано, що «субстанція історичного наративу є безліч його тверджень, які разом здійснюють репрезентацію минулого, запропоновану в аналізованому історичному наративі» [1, 240]. Під час вивчення проблеми репрезентації на різних етапах творчості Ф. Анкерсміт звертається до напрацювань таких авторів, як Еріх Ауербах, Жан Бодрійяр, Ернст Гомбріч, Артур Данто, Бенедетто Кроче та ін. Під час опису термінології, яку він використовує у своїй праці, посилається на дослідження Пітера Гіча «Референція і всезагальність» [2, 49]. Ф. Анкерсміт поділяє погляди А. Данто щодо «симетрії між репрезентацією і реальністю», яку він тлумачить так: «репрезентація поміщає нас у протилежну реальність і тільки таким чином ми дізнаємося щось про саму реальність як таку. Поки реальність не репрезентована, ми залишаємося частиною її і не можемо надавати ніякого змісту поняттю реальності» [1, 239].

Ф. Анкерсміт, як і Х. Уайт, пропонує багаторівневу модель смислоутворення в історичних творах. Перший рівень, на його думку, складають одиничні висловлювання (окремі судження) про минуле, істинність/хибність яких описується в рамках класичного тлумачення репрезентації. Це складає початковий рівень історичного тексту, у межах якого минуле все ще залишається нез’ясованим. Другий рівень – це рівень історичного тексту в цілому або рівень історичної репрезентації, яка містить референціальний аспект – відсилання до минулого, та власне репрезентаційний – подання образу минулого за допомогою метафори на основі принципів естетики. З огляду на те, що історичні тексти багаторівневі, до них не можна застосовувати універсальних критеріїв істини. Тож історичне дослідження він звужує до пошуку історичних фактів і встановлення їх достовірності [10]. Проте головним в історичному пошуку він вважає створення тексту як зв’язного висловлювання та протиставляє наративний текст окремим історичним висловлюванням, що є розрізненими.

Ф. Анкерсміт здійснює таке групування історичних творів: твори в межах історичного дослідження, які спрямовані на пошук і опис фактів із максимальною точністю, наративні тексти, які є історичними синтезами – «великими панорамними картинами минулого (чи фрагментів минулого)», та твори, які неможливо однозначно віднести до першого або другого типу [2, 23–24]. В історичних текстах використана не тільки напрацьована професійними істориками спеціальна термінологія, а й застосовується специфічна метафорична мова. Метафоричність стосується не тільки образності окремих висловлювань, а й способів побудови тексту. На пізніх етапах своєї творчості Ф. Анкерсміт звертається ще до одного рівня формування смислу – не опосередкованого мовою зв’язку дослідника з минулим – суб’єктивного історичного досвіду [9, 241–243].

Ф. Анкерсміт розглядає два типи історичного наративу: традиційний наратив і наратив нової історії. Матрицею традиційного метанаративу можуть постати окремі варіанти спекулятивної філософії, які «...малюють нам минуле у вигляді механізму, керованого хитрістю Розуму чи класовою боротьбою і, таким чином, надають історіку набір правил перекладу у вигляді матриць для опису минулого на зразок розвитку Абсолютного Духу або класової боротьби» [2, 126]. Ф. Анкерсміт погоджується з критикою К. Поппером наративу у вигляді чи гегелівської, чи марксистської версії філософії історії як таких, що містять передбачення. Та головний недолік таких спекулятивних теорій він вбачає у «змішуванні онтологічної, епістемологічної і соціально-наукової царин» [2, 127]: «Існують різні реальності, що відповідають різним способам зображення світу (репрезентативним кодам), і не існує якоїсь первинної реальності, що лежить в основі всіх інших уявлень про реальність. Уявлення про реальність може існувати тільки по відношенню до деякої “системи відсилань”... В історії історіописання немає такої єдиної системи відсилань, незважаючи на постійні спроби її виявити або побудувати. ...спекулятивні теорії історичного процесу і наївний реалізм виявляються різними формулюваннями одного і того ж принципу» [5].

Ф. Анкерсмита беззаперечно вважають мислителем постмодерністського спрямування. В інтерв'ю Е. Доманській він дає високу оцінку постмодернізму і, таким чином, підтверджує згоду з постмодерністськими трактовками: «...я думаю, що постмодернізм краще, ніж будь-яка інша альтернатива, демонструє відповідні тенденції в філософії, в мистецтві і літературі нашого часу. Для мене постмодернізм виражає усвідомлення того, що все в наш час вказує на тенденцію фрагментації, дезінтеграції, децентрації» [7, 133].

Наратив нової філософії історії він осмислює, порівнюючи з літературним наративом, і зокрема з історичною художньою оповіддю, виявляючи спільне й відмінне в тому й іншому. Відмінність Ф. Анкерсмита досліджує, послідовно узагальнюючи критерії, які були запропоновані попередниками для розрізнення вищезазначених оповідних жанрів, – наміри автора тексту, відповідність історичним фактам, обґрунтованість знання [2, 42–44]. У дослідженні цієї теми він головну увагу зосереджує на постулюванні наступних відмінностей: автор історичного роману, зображуючи минуле, використовує готові історичні знання, у той час як автор наративу займається, тут скористаємося визначенням Р. Мертоном науки – «розширенням сфери достовірного знання», а якщо точніше – «створенням історичного знання» (Ф. Анкерсміт); історик у наративі здійснює концептуалізацію минулого, у той час як для автора історичного роману концептуальний підхід становить «невидиме тло», на фоні якого розігруються події; хід подій в історичному романі скеровує «точка зору» героїв, історик постулює в наративі «точку зору» як обґрунтовану позицію та підсумок проведеної роботи [2, 46–48]. Референція також постає ґрунтовною підставою для розрізнення між фікційними та історичними (наративними) текстами. Один із аспектів вивчення репрезентації стосується встановлення співвіднесення історичного наративу й історичного минулого, що скеровує дослідника до обговорення проблеми істини. Зіставляючи такі оповідні жанри, як історичний роман та наратив (історичний), Ф. Анкерсміт розрізняє «критерій істини» та «критерій референції»; саме за допомогою останнього ми проводимо демаркацію між фікційними текстами і текстами, спрямованими на висвітлення минулого. Істинність наративу в сенсі логіки визначається на основі перевірки істинності окремих суджень, із яких складається наратив [2, 96] та важливості (істотності) даних, що містяться в наративі, й за допомогою яких можна правильно зрозуміти наратив [2, 97].

Ще одна із трактовок поняття репрезентації Ф. Анкерсмітом постає в дослідженні ним ідеального наративу та пошуку критеріїв, за якими можна його описати. Останній із критеріїв, який він розглядає – це «...відношення між (історичною) реальністю та її наративним зображенням» в ідеальному наративі [2, 79]. За цим критерієм він виділяє три підходи: «підхід на основі повного описання..., підхід архіваріуса..., підхід есенціаліста» [2, 80–83]. Повне описання передбачає точне відображення минулого, яке постає предметом вивчення, його всебічну характеристику, без селекції, а так, як події відбувалися. Усвідомлення утопічності цієї програми історіописання, а їй суперечить, як зазначає Ф. Анкерсміт, можливість зреалізувати об'єктну мову для такого описання – вимагає пошуку компромісного варіанту, який реалізований у визначення ідеального історичного наративу як такого, що наближається до настанови повного описання. Насправді такий компроміс руйнує головний задум – повне описання (фрагментів) минулого. Підхід архіваріуса скеровує до вивчення архівних матеріалів і звернення до таких фактів у наративах, які мають цінність. Такий підхід сильно обмежує неповнота архівних матеріалів щодо (фрагмента) минулого та невизначеність критерію під час поділу фактів щодо минулого на цінні й такі, що позбавлені цінності. Підхід есенціаліста стосується відмежування істотного від неістотного і концентрацію уваги на першому. Такий підхід був би можливим на основі позиції «абсолютного спостерігача», насправді, він відображає тільки позицію концептуалізації минулого [2, 80–83].

У праці «Історія і тропологія: злет і падіння метафори» Ф. Анкерсміт розглядає характер історичного письма, простежуючи його еволюцію, зокрема, він виділяє такі його стадії: описання, пояснення, інтерпретація. У зображенні минулого, яке (зображення) ґрунтується на наративній основі, в основі тексту, що є результатом історіописання, на думку Ф. Анкерсмита, міститься інтерпретація. Дослідник розпочинає розгляд репрезентації на ґрунті порівняння «семантичного інвентаря дискурсу» істориків – словників, у яких зафіксовано термінологічний апарат історіописання, що пов'язаний з образом минулого. Згідно з Ф. Анкерсмітом, існували такі види словників: словник описання і пояснення, що використовувався з 1940-х рр., словник інтерпретації – з 1970-х рр. Кожен із цих словників пов'язаний із певною парадигмою образу минулого [1, 216–217]. Ф. Анкер-

сміт із кожним зі способів історіописання співвідносить ставлення до епістемологічних питань – з'ясування істинності текстів у їх стосунку до минулого. Перший зі словників акцентує увагу на епістемологічних питаннях безпосередньо, їх уважають пріоритетними в оцінці історичних текстів. Другий словник – це словник інтерпретації, який напрацьований герменевтичною теорією та ґрунтується на інтерпретації значень [1, 218]. У цьому випадку виникає постановка нових питань у філософії історії та ігнорування епістемологічних питань – тих, що пов'язані зі з'ясуванням істинності текстів і відношення текстів до дійсності. Ф. Анкерсміт аргументує вразливість і невиправданість акцентів в історіописанні на дослідженні (інтерпретації) значень минулого [1, 218–219]. Виявляючи обмеженість кожного із вищезазначених словників, учений пропонує третій словник – словник репрезентації, перевага якого полягає в тому, що він «здатний взяти до уваги не тільки деталі минулого, але також і спосіб, яким ці деталі були об'єднані в межах всієї тотальності історичного наративу» [1, 222].

Відтак, зазначаючи історичну обмеженість кожного з розглянутих способів, він переходить до нового словника, основну роль у якому відіграє термін «репрезентація», і спочатку аналізує репрезентацію в мистецтві, оскільки, як він вважає, естетична проникнутість притаманна (чи повинна бути притаманною) всякому історичному письму. У своїй скерованості до естетики Ф. Анкерсміт цитує Б. Кроче, але в цьому контексті його концепція співзвучна з позицією Х. Уайта, поданою останньою в працях «Тягар історії» (1966) та «Метаісторія. Історична уява в Європі дев'ятнадцятого століття» (1973) щодо взаємопроникнутості історії та мистецтва й естетичного виміру історичних текстів. Тож характер репрезентації Ф. Анкерсміт досліджує на ґрунті мистецтва, залучаючи теорію естетики [1, 230–240], використовуючи теорії Б. Кроче, Гудмана та Гомбріча, аналізуючи витоки теорії Гомбріча – теорію заміщення А. Данто. На основі аналізу цієї теорії, він підходить до думки про репрезентацію як аспекту реальності і робить предметом свого аналізу історичний матеріал, стверджуючи, що «історіографія навіть краща парадигма репрезентації, ніж мистецтво» [1, 240].

Суперечливість трактовки Ф. Анкерсмітом репрезентації розглянемо на прикладі його розмірковувань у статті «Постмодерністська приватизація минулого» (1996) над однією із проблем, яка протягом останніх десятиліть була широко обговорювана істориками, політиками та громадськістю і яка стала «пробним каменем» для всієї наративної філософії історії – проблемою Голокосту. Автор статті зауважує: «...більшість сучасних дискусій стосується того, які формальні вимоги слід задовольнити, щоб створити варту довіри репрезентацію Голокосту» [4, 258]. На думку Ф. Анкерсміта, у спробі дослідити Голокост виявляється межа репрезентації. Звичайні наративні тексти не можуть задовольнити вимогу – донести всю правду, мова «згладжує» жахливі та немислимі явища, пов'язані із цією подією [4, 258]. Обговорення меж репрезентації стосується неможливості історичного наративу відобразити всю правду про Голокост. У цьому сенсі наратив поступається донесенню до свідомості людей фактів, які говорять самі за себе, тобто фактичному викладу подій, та свідченням очевидців: «Свідчити перед аудиторією мовців і спостерігачів – це більше, ніж просто повідомляти про факт чи подію або звертатися до того, що було пережито, зафіксовано та закріплено в пам'яті. Пам'ять покликана тут фактично для того, щоб звертатися до іншого, вражати слухача, апелювати до спільноти» [4, 259]. Професійні історики стали все частіше звертатися до свідчень у формі усної історії та включають їх у свої наративи. Використання показів учасників та очевидців подій ставить перед дослідниками ряд методологічних проблем щодо методів підвищення достовірності даних, які отримують у процесі дослідження, та особливостей аналізу усних історій [8, 54–55]. На прикладі трагічних сторінок Голокосту Ф. Анкерсміт дослідив специфіку історіописання в репрезентації травматичного досвіду та застосував до історичного наративу критерій правдивості – оцінку, прийнятність застосування якої до цього жанру історіописання він заперечував.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Із функцією репрезентації Ф. Анкерсміт пов'язує саме існування історичного наративу: «...субстанція історичного наративу є множина його тверджень, котрі разом здійснюють репрезентацію минулого, запропоновану в історичному наративі, який розглядається» [1, 241].

У наративній філософії історії Ф. Анкерсміта виявлено два рівні репрезентації: репрезентацію на рівні мови та репрезентацію на рівні досвіду. Репрезентацію в історичному наративі на рівні мови він досліджує на ранньому етапі творчості; продовжуючи цей розгляд десятиліттям пізніше, він звертається не до історичного тексту, створеного професійними істориками, а до історичного свід-

чення. Досвідна репрезентація знаменує відхід від історичного нарративу до безпосередності переживання історії та вихід за межі лінгвістичного трактування історії.

Перспективним напрямом подальшого вивчення теми став би порівняльний аналіз трактовки Ф. Анкерсмітом історичного нарративу та політичного нарративу, зіставлення трактовки історичної репрезентації Ф. Анкерсмітом і П. Рікером та ін.

Список використаної літератури

1. Анкерсмит Ф. Р. Историческая репрезентация / Ф. Р. Анкерсмит // Анкерсмит Ф. Р. История и тропология: взлет и падение метафоры. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – С. 215–260.
2. Анкерсмит Ф. Нарративная логика. Семантический анализ языка историков / Ф. Анкерсмит ; [пер. с англ. О. Гавришиной, А. Олейникова ; под науч. ред. Л. Б. Макеевой]. – М. : Идея-Пресс, 2003. – 360 с.
3. Анкерсміт Ф. Р. Використання мови при написанні історії / Ф. Р. Анкерсміт ; пер. Ю. Яременко // І : незалежний культурологічний часопис. – № 35. Мова німої країни. – К. : [б. и.], 2004. – С. 150–151.
4. Анкерсміт Ф. Постмодерністська приватизація минулого / Ф. Анкерсміт ; [пер. з англ. І. Реброва, В. Склокін] // Україна модерна. – К. : Критика, 2009. – № 4 (15). – С. 246–272.
5. Гавришина О. В. Историческая наука в ситуации «постмодерна» [Электронный ресурс] / О. В. Гавришина // По материалам работы Ф. Р. Анкерсмита «Эффект реальности в трудах историков» (Обзор концепции) // Культура и общество в Средние века – раннее Новое время. Методологии и методики современных зарубежных и отечественных исследований : сб. аналит. и реф. обзоров / РАН ИНИОН, РГГУ. – М. : ИНИОН, 1998. – Режим доступа : <http://abuss.narod.ru/Biblio/gavrishina2.htm>
6. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле / Ева Доманська ; [пер. з пол. та англ. В. Склокіна ; наук. ред. В. Склокін, С. Троян]. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 264 с.
7. Доманська Э. Философия истории после постмодернизма / Э. Доманьска ; пер. с англ. М. А. Кукарцевой. – М. : Канон+ ; РООИ «Реабилитация», 2010. – 400 с.
8. Ліщук-Торчинська Т. П. Усна історія та соціальна пам'ять: точки дотику / Т. П. Ліщук-Торчинська // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту: Філософські науки. – 2010. – № 28. – С. 50–56.
9. Склокін В. Франклін Анкерсміт – теоретик ризикованої історіографії / В. Склокін // Україна Модерна. – 2009. – № 15 (4). – С. 237–245.
10. Троцук И. В. Анкерсмит Ф. Нарративная логика. Семантический анализ языка историков / [пер. с англ. О. Гавришиной, А. Олейникова ; под науч. ред. Л. Б. Макеевой]. – М. : Идея-Пресс, 2003 : Рецензия / И. В. Троцук // Социологический журнал. – 2005. – № 4. – С. 168–179.

Статтю подано до редколегії
20.08.2012 р.

УДК 177

Ю. Г. Малинка – аспірант Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Типологізація толерантності в сучасному суспільстві

*Роботу виконано на кафедрі філософії
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*

У статті проведено аналіз різних типів толерантності на підставі досліджень, які здійснювались у науковій літературі; уточнено типологізацію толерантності з огляду на стандартний перелік соціально-демографічних змінних; розглянуто типи толерантності, що їх виділили різні дослідники; з'ясовано зміст поняття «політична толерантність».

Ключові слова: природна толерантність, моральна толерантність, етична толерантність, гендерна толерантність, вікова толерантність, освітня толерантність, міжнаціональна толерантність, расова толерантність, релігійна толерантність, політична толерантність.